

ТРИ ТИПИ ПРИРОДНИХ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ ПРИТАМАННІ КОЖНІЙ ДИТИНІ. АВТОРСЬКИЙ ПІДХІД

Працюючи в галузі освіти більше тридцяти років, проводячи відповідні дослідження в межах Комбінованої системи організації навчально-виховного процесу М.П.Гузика, вивчаючи відповідні наукові джерела, ми дійшли висновку, що кожна людина тією чи іншою мірою володіє десятьма типами ключових компетентностей, які обслуговують її природний талант. З цих десяти типів – три є універсальними для будь-якого таланту.

Перший тип окреслюється наступними компетентностями, пов'язаними з такими природними функціями духу людини:

- інтуїтивним відчуттям Бога, іншого духовного світу і власної духовної сутності;
- потребами і вміннями постійного спілкування з Богом через Його Слово, природу і молитву;
- потребами й уміннями дослухатись до внутрішніх настанов совісті.

Саме цей перший тип компетентності є ключовим, тому що він забезпечує людині знання й усвідомлення власного таланту, як інструменту для виконання нею свого життєвого покликання, згідно з Волею Божою.

Крім цього духовна компетентність дає можливість людині користуватись невичерпним Божим джерелом любові, мудрості й енергії, потрібних для успішного її життя за Божим покликанням.

Духовна компетентність характеризується такими трьома рівнями духовної зрілості:

- початковим;
- достатнім для прийняття власного духовного вибору щодо спасіння душі;
- високим - який дозволяє людині самовдосконалюватись унаслідок її духовного відродження під впливом Святого Духа.

Початковий рівень духовної компетентності характеризується станом природної віри в Бога.

Достатній - усвідомленням власного покликання і неможливості його повної реалізації для Слави Божої без другого народження духу внаслідок покаяння і сприйняття Ісуса Христа, як власного Спасителя.

Високий рівень духовної компетентності характеризує відродженого свідомого християнина.

Конкретні види цього рівня, пов'язані з уміннями віруючої людини використовувати на практиці для свого духовного зростання такі плоди Святого Духа які в ній є: любов, радість, мир і спокій у душі, милосердя, віру, терпеливість, працелюбство, мудрість, щедрість, націленість на служіння Богові і людям та ін.

Компетентності, пов'язані зі станом духу дитини, формуються під впливом знань і розуміння Святого Письма, спілкування її з природою та відродженими християнами (батьками, вчителями, знайомими).

Цей тип компетентності в тій чи іншій мірі притаманний кожній людині. Найсильніше він виявляється в духовних лідерів, філософів, письменників, композиторів та інших діячів християнської і світської культури, справжніх учителів, християнських психологів, місіонерів, героїв християнської віри, добротворців, миротворців та інших духовних людей.

Домінуючим духовним типом компетентності і відповідним яскравим талантом володіли такі визначні постаті як: Ісус Христос, Апостоли Петро, Павло, Іван та інші; Марія Тереза, Гаврило Державін, Мартин Лютер, Олександр Мень, Людвіг Ван Бетховен, Костянтин Ушинський, Василь Сухомлинський та багато інших людей.

За різних обставин діти з цим типом компетентності відрізняються поміж останніх такими характерними рисами особистості:

- вони швидко усвідомлюють наявність Бога й інших духовних істот;
- у них добре розвинена совість, якою вони керуються у виборі дій і вчинків;
- їм властиві інтуїтивні відчуття;
- вони мають добре розвинені емоції;
- вони мають сильну волю і користуються власними цінностями і переконаннями;
- вони націлені на повну віддачу свого таланту для Божої Слави і користі людям;
- вони знають свої сильні і слабкі риси характеру і прагнуть до самовдосконалення;
- вони люб'язні, дружелюбні, чутливі до страждань інших людей;
- вони контролюють свої бажання і почуття, відхиляючи ті, які реалізують гріхи на практиці;
- вони усвідомлюють мету свого земного життя і націлюють його на досягнення Царства Божого;
- вони завжди перші в усіх добротворних справах;
- вони вміють навчати інших добра;
- вони вміють відрізнити Волю Божу від власної і сприйняти Його Волю до виконання;
- вони талановиті в усіх тих сферах, які пов'язані з духовною творчістю;
- вони абсолютно самостійні, а тому не потребують застосування до них примус або ті чи інші законодавчі обмеження;

- вони люблять Ісуса Христа і свято виконують Його морально-етичні настанови;

- вони відчувають, що вони є законними дітьми Божими, Його вірними посланцями для виконання Його Плану Світотворіння і повновласними володарями Царства Божого.

Підсумовуючи вищезазначене можна з повною відповідальністю заявити, що саме ті особистості, які набули великої компетентності в духовній сфері, пов'язаної з Богом, є ідеалом людини!

Саме тому, що духовна компетентність відкриває дитині Ісуса Христа як її власного Спасителя від неминучої відповідальності за свої гріховні вчинки, вона мусить бути ключовою у справі її навчального розвитку і виховання.

Зосередимось на проблемі реалізації духовної компетентності в шкільному навчанні. Головне, що потрібно робити в цій сфері, - можна висловити таким відомим афоризмом: "Без Бога - ані до порога!"

Це означає, що будь-яка навчально-пізнавальна, розвивально-виховна діяльність дитини на уроці має бути мотивована саме з позиції виконання Волі Божої і вірного служіння Йому власним талантом.

Дитина за допомогою вчителя і батьків має усвідомити той факт, що вона покликана явити ближнім і світові Славу Господню через найкраще використання власного таланту.

Вона має розуміти, що вона покликана бути "світлом", "сіллю" землі і для виконання цієї грандіозної місії Бог вибрав серед усіх людей світу, саме її. Тому, якщо вона у своєму житті нехтує своїм талантом, вчасно його не реалізовує, не бажає сумлінно працювати над його розвитком і вдосконаленням, то вона спричиняє розлад у Божому Плані світостворення, і, як наслідок з цього, - страждання інших людей та її самої.

Безпосередньо у шкільному навчанні *позитивна* духовна компетентність може бути зреалізована на різних етапах духовного зростання учня. Але найпершою, так би мовити, стартовою умовою її появи і поступового вдосконалення, є відродження духу дитини.

У Біблії цей процес поіменований "*народженням згори*" (Ів. 3:3). У звичайному розумінні християн це означає заміну старого природного духу людини на новий за допомогою Святого Духа.

У чому ж полягає суть цієї заміни або духовного відродження?

Насамперед - це процес посіву в душі дитини зерен нових принципів її духовного життя. Ці зерна поступово замінюють старі гріховні бажання на нові - святі. Таким чином кардинально змінюється особистість. Якщо раніше вона воліла творити зло, то відтепер - добро. Якщо до духовного відродження її природа спонукала до всіляких негативних вчинків, то опісля - до позитивних намірів, думок і справ.

Таким чином *процес духовного відродження або, як каже Святе Письмо, "народження згори"* - це є кардинальна зміна наших бажань і життєвих цілей, які відбуваються під впливом Святого Духа.

І найперше, це стосується змін у використанні нашого таланту. У відродженій духовно людини він спрямовується на активне виконання Божої Волі відносно її особистості.

Духовне відродження має чотири головних ознаки:

Перша. Духовне відродження кардинально змінює всі найголовніші духовні та душевні системи людини: совість, інтуїцію, розум, волю та емоції. Завдячуючи цим позитивним змістам, талант і всі здібності особистості отримують добropорядний вектор свого застосування і вдосконалення.

Друга. Відродження відбувається враз, без будь-яких спеціальних зусиль на те з боку людини.

Третя. Відродження відбувається поза свідомістю людини. Але як тільки воно відбувається, людина негайно його відчуває, завдячуючи появі в серці миру, любові і бажання чинити тільки добрі справи.

Четверта. Відродження здійснюється Богом. Воно є результатом особливого таїнства. Тому відроджені люди, як вказує те ж Святе Письмо, з'являються на світ "*... не від крові, ані з пожадливісті тіла, ані з пожадливісті мужа, але народились від Бога*" (Ів. 1:13).

Яким чином можна визначити факт відродження духу людини?

Є дев'ять головних ознак цього явища:

перша - це спрямованість її віри на Ісуса Христа, як Сина Божого і Спасителя душі, "*Кожен, хто вірує, що Ісус - то Христос той родився від Бога*", так про цю істину заявляє Святе Письмо (1 Ів. 5:1);

друга - людина отримує оправдання від Бога, а тому стає праведною. Вона починає цікавитись Святим Письмом і виконувати заповіді Божі.

Ось як про це говорить у "Новім Заповіті": "*А що ми пізнали Його, пізнаємо це з того, коли заповіді Його додержуємо*" (1 Ів. 2:3).

третя - людський дух стає спроможним спілкуватися з Богом як з Небесним Отцем, відчувати присутність Святого Духа. На підтвердження справедливості цього висновку звернемося до "Першого соборного послання Святого Апостола Івана". Тут написано таке: "*А хто Його заповіді береже, той у Нім пробуває, а Він у ньому. А що в нас пробуває, пізнаємо це з того Духа, що Він нам Його дав*" (1 Ів. 3:24);

четверта - людське серце починає вмещувати в собі всіх без винятку людей. Воно любить кожного, незалежно від зворотного почуття тієї чи іншої людини: "*І кожен, хто любить Того, Хто породив, любить і Того, Хто народився від Нього*", - сказано у Божім Слові (1 Ів. 5:1);

п'ята - людська совість значно підсилюється. Вона стає дієвою. Унаслідок цього людина починає відчувати протистояння гріха і Святості у своїй душі. У Посланні Святого Апостола Павла до Галатів (3:16) про це говорить наступне: "*І кажу: ходіть за духом - і не вчините пожадливісті тіла, бо тіло бажає противного духові, а дух противного тілу, і супротивні вони один одному, щоб ви чинили не те, чого хочете*";

шосте - у людській свідомості з'являється ненависть до гріха; "*Обмий мене зовсім з мого беззаконня, й очисти мене від мого гріха. Бо свої беззаконня я знаю, а мій гріх передо мною постійно*" (Пс. 51: 4-5) - читаємо у Псалмах Давида;

сьоме - пізнання - то мислення людини, отримує чітку направленість на Бога, на Його творіння і Його Слово. У Псалмах Давида про це говорить так: "*Як лине той олень до водних потоків, так лине до Тебе, о Боже, душа моя, душа моя прагне Бога, Бога Живого!*" (Пс. 42: 2-3);

восьме - людина починає відчувати духовний голод і необхідність праведності. Дух Святий, який поселяється в душі людини, спонукає її дух і душу до постійного спілкування з Богом. Це, у свою чергу, очищує її душу від гріхів і створює таке середовище, в якому визріває дійсно праведна особистість: "*Боже мій, душа моя*

тужить в мені, бо я пам'ятаю про Тебе ... Удень виявляє Господь Свою милість, уночі ж Його пісня зо мною, молитва до Бога мого життя" - співається у Псалмі Давида (розділ 42, вірш 7; 9);

дев'яте - дух і душа людини відчувають особливу легкість і насолоду від будь-якої праці для блага Бога і людей. Цар Давид про причину цього відчуття говорить: *"Благословенний Господь - тягарі Він щоденно наші носить, Бог для нас - Бог спасіння"* (Пс. 68: 20).

Таким чином, виходячи з того факту, що навіть маленькі діти наповнені гріхами, їх справжнє виховання без Бога є неможливою справою. Тому найпершими знаннями для кожного учня є знання про свою гріховність і те, яким чином за допомогою Бога від неї можна частково позбутися.

З цього приводу можна виділити чотири фундаментальних теми у формуванні ключових духовних компетентностей.

Тема 1. *Гріх і гріховність людини.*

Тема 2. *Необхідність і неминучість покарання людини за гріх.*

Тема 3. *Необхідність і дії покаяння людини за гріхи.*

Тема 4. *Можливість спасіння і її реалізація у житті людини.*

Відповідно до них можна визначити двадцять три ключових істини, які має осягнути кожна дитина в процесі шкільного навчання.

Перша - Бог створив людину святою і вільною.

Друга - людина втратила свою святість унаслідок гріхопадіння, що сталося з Адамом і Євою в Едемському саду.

Третя - Бог встановив закон неминучого покарання всіх носіїв гріха, включаючи й людину.

Четверта - Бог пообіцяв людині спасіння від гріха і свою допомогу в будь-якій ситуації.

П'ята - Бог бажає, щоби людина була взірцем Його Мудрості і Слави.

Шоста - Бог бажає, щоби люди Його слухали і прославляли своїми талантами.

Сьома - Бог покликав кожного Йому служити. Він обирає для служіння тільки тих, хто сам усім серцем бажає цього.

Восьма - Бог дає мудрість розуміння життя кожному, хто цього просить у Нього.

Дев'ята - Бог бажає, щоби люди виконували Його волю, а тому перед будь-якою справою просили в Нього благословення на неї.

Десята - Бог свято виконує свої обіцянки перед людиною.

Одинадцята - з Богом можна спілкуватись тільки за допомогою молитви, читання та слухання Його Святого Слова.

Дванадцята - Бог завжди відповідає на молитви людини найкращим чином.

Тринадцята - Наше життя знаходиться в руках Бога.

Чотирнадцята - успіх людини в житті прямо залежить від того, наскільки вона зуміла розвинути й використати даний їй Богом талант.

П'ятнадцята - Бог бажає, щоби ми своїми справами свідчили іншим людям про Нього.

Шістнадцята - Бог завжди піклується про своїх дітей.

Сімнадцята - Бог послав свого єдинородного Сина - Ісуса Христа для спасіння грішника від неминучих мук у пеклі.

Вісімнадцята - Бог Бажає спасти кожную людину, включаючи найстрашнішого грішника.

Дев'ятнадцята - Бог хоче, щоби ми завжди покладалися тільки на Ісуса Христа.

Двадцята - Бог бажає, щоби ми наслідували приклад життя на землі Ісуса Христа.

Двадцять перша - Бог наставляє, що Дух Святий є джерелом усіх тих найкращих рис характеру людини, які в нього з'являються внаслідок духовного відродження.

Двадцять друга - Бог бажає постійного духовного вдосконалення кожної людини.

Двадцять третя - Бог приготував для кожної спасенної особистості Небесне Царство, де всі люди разом з Ним будуть жити в щасті, мирі і взаємній любові.

Як використати ці ключові духовні істини під час звичайного академічного навчання дітей на уроках?

Для реалізації цього в розпорядженні вчителя є такі три дидактичні засоби:

- зміст того навчального предмета, якого він навчає учня;

- зміст та форми навчально-пізнавальної діяльності, у межах якої учень діє на уроці, виконуючи свою власну навчально-розвивальну і виховну програму;

- педагогічний простір і те конкретне людське і предметне середовище, в якому діє учень на даному уроці.

Приклади використання цих трьох дидактичних засобів висвітлені нижче.

Другий тип: Розумова компетентність.

Далі зосередимося на визначенні і характеристиці другого типу ключових компетентностей, які обслуговують природний талант дитини. Ми його назвали розумовою компетентністю.

За визначенням В.Даля "розум - духовна сила, яка може пізнавати, судити і робити висновки; здатність правильного послідовного з'єднання думок, від причини, наслідків їх аж до їх мети, логічного кінця".

Розум даний людині для того, щоби вона могла відрізнити неправду від істини. Тому, якщо навчити дитину відкидати хибні судження, то це буде означати те, що вона навчається саме того, що їй справді потрібно для щасливого життя.

Важливо зрозуміти, що тільки розумом сприймається та пряма інформація, яка йде від духовного світу. Оскільки вона може бути як негативною (що йде від сатани), так і позитивною (що посиляється людині Богом), то дуже важливо навчити дитину прислухатися до власної совісті. *Совість уміє відрізнити зло від добра, тому*

що вона управляється Святим Духом. Отже, її підказки є тією єдиновірною інформацією, якою слід керуватися в цій ситуації.

Святе Письмо навчає того, що "... Господь дає мудрість, з Його уст - знання й розум!" (Пр. 2:6).

Тому, якщо ми, вчителі, і вважаємо себе віруючими людьми, то чи потрібно нам продовжувати далі шукати тих чи інших авторитетів поза Словом Самого Бога?

В. Далеко правильно стверджує, що "розум - це духовна сила". Тому, саме на духовній складовій розуму потрібно зосередитись перш за все вчителів, який бажає навчити дитину розуму.

Тільки в руках духу є всі ключі від розуму. Треба тільки навчити дітей ними користуватись. А для цього вчителів потрібні особливі знання. Насамперед, він має розуміти, що рушієм будь-яких позитивних дій дитини є її талант. Тому педагог має знати таланти дітей, яких він навчає.

Друге - учитель мусить вміти створити таку ситуацію на уроці, яка дозволяє учневі продемонструвати цей талант іншим і використати його для забезпечення визнання його в класі.

Третє - педагог має вміти і бажати створювати для дітей такі навчально-розвивальні і виховні програми їх діяльності на уроці, виконуючи які кожен учень буде набувати відповідного досвіду застосування свого таланту безпосередньо в повсякденному шкільному навчанні.

Четверте - учитель повинний так розвивати талант дитини, щоб вона відчувала його безупинний ріст і насолоджувалась його результатами. Підсумовуючи сказане вище, потрібно зробити наступний висновок:

духовна складова розуму є справді ключовою. Її реалізація в навчанні дитини залежить від того, наскільки зміст, форми і організація діяльності дозволяють їй бути тим, ким вона може і має бути, згідно з її талантом. Якщо це здійснюється насправді, то Дух Божий оживляє зерна таланту, які проростають і ростуть, і згодом дають достойний цій людині урожай.

Тільки за умов залучення духу дитини в її розумовому розвитку, забезпечується її плідотворне життя. Воно зумовлюється активним, позитивним ставленням до розвитку самої себе, а живиться від Святого Духа.

Це ефективне з'єднання, наповнене потрібною інформацією, готове до дії духу і розуму, уможлиблюється за трьох обставин, а саме:

- коли покликання (талант) дитини запалює її емоції і вона перебуває під позитивними враженнями від своєї неповторності;

- коли присутні педагогічні умови для демонстрації і прогресивної репродукції таланту дитини;

- коли навколишні приймають її талант і виражають бажання ще і ще раз ним милуватись та насолоджуватись.

Саме з цих трьох обставин можна створити, так би мовити, своєрідну формулу успішної плідотворної розумової діяльності учня під час навчально-виховного процесу.

Її можна висловити чотирма парами таких слів: індивідуальні умови → емоційний запал → практична дія → насолода результатом.

Як на практиці потрібно діяти, щоб учень використовував цю формулу?

Для цього ми, вчителі, мусимо зробити наступне:

- створити атмосферу підтримки його таланту;

- всіляко сприяти тому, щоб він мав можливість весь час займатися своєю улюбленою справою;

- привчити його присвячувати свій потенціал і все найкраще Богу і людям;

- постійно від уроку до уроку, з дня на день створювати для нього все складніші і складніші програми, пов'язані з реалізацією його таланту у повсякденному навчанні.

Ніколи не можна дозволяти дитині робити те ж саме, що він уже знає і уміє. Треба постійно йти вперед до повної реалізації розумового потенціалу, щоб забезпечувати її прогресивний розвиток.

Треба розуміти, що саме в таланті дитини закладені рушії творчості. Тому творчий розвиток особистості у педагогічному розумінні є те ж саме, що й удосконалення її таланту. Це на практиці означає, що будь-які знання, які здобуває учень на уроках, можуть слугувати його творчому розвиткові, якщо вони включені в контекст таланту. Завдячуючи такому поєднанню, виникає особливий психічний стан, який можна назвати творчим піднесенням. Він виявляється в характерних змінах, які охоплюють сфери мисленневих здібностей, стилів мислення і особистісних характеристик дитини.

Ми вкажемо на них, тому що, на наше переконання, саме вони мають бути включені в перелік тих ключових компетентностей, які потрібно розвивати в розумовій сфері учня. До них ми відносимо наступні:

А. Мисленнєві (креативні) здібності, що передбачають такі вміння:

1) переоцінювати (знаходити інші варіанти застосування того чи іншого предмета, явища, ситуації, задачі тощо);

2) пристосовувати (знаходити те, яким чином можна інші речі, ідеї, процедури вирішення інших конкретних задач пристосувати для розв'язання даної конкретної проблеми);

3) модифікувати (змінити все, що можна змінити на краще);

4) збільшувати здатність мислити масштабно: "Збільшувати все, що можна збільшувати";

5) мінімалізувати здатність зменшувати масштаби, - проблем, відмінностей, об'єктів та ін. до мінімальних розмірів;

6) замінювати - здатність замінити одне на інше (одну ідею на іншу; один предмет на другий та ін.);

7) представляти зворотне, - здатність робити все навпаки і добиватися при цьому покращення якості того чи іншого предмету, явища, ідеї та ін.;

8) комбінувати, - здатність з відомих ідей, предметів, явищ, технологій синтезувати кращі рішення тих чи інших проблем; ті чи інші нові високоефективні системи;

9) застосовувати прийоми розумових дій: аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація;

10) застосовувати різні мисленнєві стратегії при аналізі тих чи інших ситуацій: конвергентне, дивергентне, традуктивне, оцінювальне, логічне (парадоксальне) мислення;

11) застосовувати метафори в мисленні;

12) мислити гнучко і приймати нестандартні рішення;

13) мислити незалежно і виносити самостійні судження;

14) мислити оригінально і швидко;

15) все приводити до певного порядку;

16) користуватись різними видами і джерелами інформації;

17) знаходити свої власні рішення будь-якої проблеми;

18) аналізувати різні варіанти вирішення проблеми;

19) позитивно сприймати виклики;

20) ризикувати;

21) використовувати досвід власний та інших людей;

22) бачити зворотні зв'язки;

23) точно і ретельно досліджувати ту чи іншу практичну ситуацію;

24) діяти розсудливо;

25) діяти завбачливо, обережно й упевнено;

26) знаходити альтернативні джерела інформації;

27) інтегрувати і синтезувати нові ідеї;

28) відчувати протиріччя;

29) надавати кінцевим продуктам власного навчання різних практичних форм;

30) кодувати інформацію в різних формах (фігуративній, символічній, симентичній, поведінковій).

Б. Стилi мислення.

1) предметно-послідовний (конкретний);

2) предметно-вибірковий (конкретний);

3) абстрактно-послідовний (символічний);

В. Особистісні характеристики учня, які реалізують його мисленнєву компетентність, наступні:

1) здатність придумувати нові ідеї на основі вже засвоєних знань і вмінь;

2) отримання задоволення від мисленнєвих образів; здатність знаходити красу у складних проблемах і в простоті їх вирішення;

3) усвідомлення своїх вад у знаннях і прагнення їх усунення;

4) сприйняття тих чи інших тверджень, висновків, способів розв'язання проблем як вихідної інформації для удосконалення їх;

5) допитливість, невгамовність у пошуках варіантів самовдосконалення і поліпшення довкілля;

6) наполегливість у розв'язанні проблем;

7) зацікавленість і невтомність у своїй праці;

8) відчуття дискомфорту від відсутності інтелектуальної праці;

9) прагнення підвищення власної компетентності в інтелектуальній сфері;

10) позитивність в оцінюванні творчості і нестандартності;

11) володіння загостренням відчуттям нового;

12) бажання і вміння продемонструвати свій талант іншим;

13) готовність до обміну з іншими своїми ідеями та досягненнями;

14) прагнення надати своїй інтелектуальній діяльності системного характеру;

15) прагнення об'єднання з іншими в процесі здобуття знань;

16) вміння надавати вигляд інтелектуального товару кінцевому продукту своєї навчально-розвивальної діяльності.

За яких педагогічних обставин уможливується реалізація, вище розумових компетентностей?

Зрозуміла річ, що за звичайних, традиційних, педагогічних обставин вивести навчально-розвивальну діяльність на рівень здобуття і використання таких складних і розмаїтих розумових операцій є абсолютно неможливою справою.

Це можна здійснити тільки за умов персоніфікованого навчання, що відбувається безпосередньо в урочному навчальному процесі.

Цими можливостями, зокрема, володіє Комбінована система М.П.Гузіка.

Третій тип: *вольова компетентність*.

Воля є однією з найважливіших складових людського характеру. За визначенням В.Далія: "воля - це творча діяльність розуму; моральна половина людського духу; воля і простір у діях".

Таким чином, воля – це внутрішня властивість людської душі, яка виявляється в її здібності ставити перед собою мету і досягати її. Воля вирішує, бажає і консолідує потрібні наші внутрішні виконавчі можливості для здійснення поставленої мети. Ми бажаємо того, чого хоче воля.

Ми також стаємо тими, якими "бачить" нас воля. Воля - це усвідомлений мотив в дії.

Воля буває злою і доброю. Перша - від диявола. Друга - від Бога.

Тому головною метою у вихованні волі дитини має стати з'єднання її волі з Божою Волею відносно неї. Це з'єднання може ефективно відбутися тільки в царині природного таланту дитини. Ось чому спрямування всієї

навчально-розвивальної та виховної діяльності учня на реалізацію та розвиток його найсильнішої індивідуальної неповторності (таланту) є запорукою формування сильної вольової особистості.

Справедливість такого висновку доказывается всіма без винятку випадками із життя тих людей, яким поталанило займатися у житті тим, до чого призвав їх Господь, тобто до використання їхнього власного таланту. Ми уже наголошували на тому, що саме в найсильніших неповторних якостях особистості (таланті) закладені природою внутрішні сили, що спонукають її до дії. Це - готові мотиви, які посилюються душі від духу через інформацію. Але ж ці внутрішні мотиватори волі підконтрольні совісті. Сама совість здатна направити їх у потрібне позитивне русло, тобто в те, що відповідає волі Божій відносно тієї чи іншої дії людини. За умов, коли совість жива і контролює волю особистості, відбувається повна реалізація її внутрішніх сил саме у царині її таланту.

Отже, якщо вчитель справді бажає формувати позитивну волю свого учня, то найпершою ключовою компетенцією волі має стати вміння відчувати і покорятися волі Божій, тобто слухатись власної совісті. Це інтуїтивне відчуття саме того, що бажає від нас Творець - відкриває нам внутрішні очі на наше призначення, духовні, душевні і фізичні можливості, і ніколи не зраджує у виборі пріоритетів. Ніщо не може принести дитині більше насолоди від будь-якої праці в школі чи дома за умов, коли її воля стає прямим відображенням Божої Волі відносно неї. Тому якщо спочатку не привчити дитину прислухатися до волі Божої, тобто, якщо вона буде виконувати тільки власну волю, то вчитель ніколи не зможе побороти в її характері гордовитість, егоїзм, гнів та незадоволеність. Він ніколи не зуміє зруйнувати ту стіну, яка стоїть між нею і її Небесним Творцем. Вона так і залишиться жити по інший бік від її таланту - запоруки її земного щастя.

Воля тому і зветься волею, що вона вільна. Вона має право вибору тих чи інших дій людини - правди чи неправди, добра чи зла, морального чи аморального. Але власними відчуттями вона не може дати оцінку своїм діям. Це прерогатива совісті та розуму.

Тому вольові компетенції формуються завдячуючи тим духовним і розумовим компетенціям, які нами вже згадувались вище.

Воля як психічний (душевний) акт має три характерні якості, які зумовлюють її загальний якісний стан.

Перша - це рівень підконтрольності розуму.

Другий - це рівень підконтрольності моралі.

Третій - це стан її сили.

Скажемо декілька слів про кожну з цих якостей, оскільки саме вони і зумовлюють той перелік і той зміст ключових компетентностей, які потрібно виробляти дитині у навчально-виховному процесі.

Що ми розуміємо під такою якістю волі, як рівень її підконтрольності розсудливості? Це стає зрозумілішим, якщо знати те, що включаємо ми в поняття "розсудливість" з духовної точки зору. Нам здається, що краще ніж це визначив великий християнський філософ Іван Злотоуст, сказати неможливо: *"Справжня розсудливість, - писав він, - це віддача себе волі Божій. Тому все, що ми робимо поза Його волю, не є добром"*.

Святе Письмо навчає, що чим більше ми дбаємо про своє покликання та вибір (талант), тим менше в нас шансів спіткнутись, зробити щось таке, що не принесе нам користі (2 Петр. 1:10).

Подібно до того, як за допомогою очей ми сприймаємо фізичний світ, так і, завдяки розуму, ми реагуємо на світ духовний.

Тому про розсудливу людину В.Даль пише таке: *"розсудливий - це особа, яка має розум правий (тобто, праведний)"*.

Отже, в контексті визначення рівня підконтрольності волі розсудливості виходить, що якість волі тільки тоді є достатньою, коли вона слухається праведного розуму (тобто розуму, який не мислить зла).

Коротко охарактеризуємо те, що ми включаємо до такої дефініції, як рівень підконтрольної волі моралі.

Моральна складова особистості є найбільш впливовою на волю. Вона є тим уставом, інструкцією за якими діє совість і воля людини. Мораль поєднує їх в єдине ціле, завдячуючи чому з'являється та якість особистості, та конкретна внутрішня людина, яка репрезентує себе у світі. Мораль дає дозвіл волі діяти і приводити в рух ті реакції, які зумовлюють стосунки людини з іншою людиною. Вона відфільтровує ті думки, бажання і дії, які зумовлюють її внутрішній світ, її поведінку по відношенню до себе. Мораль у взаємодії з розумом і волею визначають прийняття конкретних життєвих цілей і напрямків їх реалізації. Образно висловлюючись, можна сказати таке: якщо воля це внутрішній механізм, який приводить до дії ті чи інші виконавчі пристрої людини, то мораль - це кнопка, за допомогою якої він включається.

Саме стан моралі дитини перетворює волю на слухняну служницю її совісті, яка підказує їй, які вчинки є добрими, а які злими. Якщо дитина має живу й активну совість, правильно налаштовану мораль, то її воля також буде рішучою і доброю.

І, на кінець, що ми маємо на увазі, коли говоримо про стан сили волі?

Сила волі - це здатність людини з більшою чи меншою інтенсивністю проявляти свої душевні властивості (розуму, характеру, фізичної енергії та ін.).

Коли говорять про сильну волю перш за все, мають на увазі, що вона може перемагати ті чи інші перешкоди на шляху досягнення поставленої розумом мети. Сильна воля долає внутрішній супротив тіла і душі до великих напружень. Силу волі надає дух. Якщо дух людини сильний, то і воля теж сильна. Оскільки природа духу може бути двоякою: негативною (диявольською) і позитивною (Божою), то і воля може бути сильною для ініціації добрих і злих справ. Виходячи з цієї реальності, людині обов'язково потрібно мати відроджений Богом дух.

Тільки Дух Божий може здійснити кардинальну переорієнтацію природного тяжіння людини до зла на прагнення добра. Якщо таке відродження справді відбувається, то людині інтуїтивно відкривається Воля Божа відносно неї, що підносить її нову волю до неймовірних показників позитивної сили.

Воля тільки тоді набуває сили, коли дії, яким вона дає право на реалізацію, приносять задоволення душі. Саме тому, що реалізований та визнаний талант є дуже милий людині, він стає тим фактором, який збагачує волю силою.

На яких засадах ми вибудовуємо зміст вольової компетенції, яку потрібно розвивати упродовж шкільного навчання?

Перш за все, на практичній і постійній навчальній діяльності, оснований на персональному учінні.

Цей зміст інтегрує в собі чотири складові навчально-виховного процесу:

Перша - дії, які розвивають природний талант дитини. До них відносяться ті, які пов'язані з такими чинниками:

- усвідомлення неповторності і призначення даної особистості;
- реалізацією її таланту безпосередньо у навчально-виховному процесі;
- динамічним розвитком таланту і тих якостей характеру, які опікуються процесом його постійного удосконалення;
- формуванням впевненості у власних силах і відчуття власної гідності;
- прищепленням навичок віддавати свій талант для Божої Слави і насолоди та користі ближнім;
- формування навичок спілкування з людьми, які можуть допомогти дитині корисно реалізувати і вдосконалити її талант.

Друга складова охоплює процес набуття, ускладнення та розвитку життєвих навичок, потрібних кожній людині, яка живе і діє в умовах сучасних постійних соціально-економічних викликів і змін.

До них відносяться наступні вміння:

- правильно керувати процесом самовдосконалення власного таланту та власною поведінкою;
- знаходити поміж людьми тих, які зацікавлені в розвитку даного таланту дитини;
- підходити до існуючих проблем системно і творчо;
- планувати позитивний плин зростання учнівського іміджу та майбутньої кар'єри;
- прогнозувати можливі зміни у вимогах до інтелектуальних і вольових якостей дитини в школі і в тому середовищі, в якому вона буде жити і діяти після школи;
- використовувати нові ефективні способи та інформаційні ресурси самоосвіти;
- жити власною працею і власним розумом, зорієнтованим на добро.

Третя складова вміщує в собі компетенції, пов'язані з формуванням мистецтва самоосвіти та звичок продуктивного мислення. До них ми відносимо наступні:

- формування власного навчально-пізнавального стилю;
- вироблення власних прийомів, методів, вироблення відповідних кінцевих продуктів розумової діяльності, які можуть бути природно і ефективно інтегровані у наявний талант дитини;
- вироблення звички милуватися і насолоджуватися новою інформацією, новими злетами у реалізації самоосвіти й у вдосконаленні власного таланту.

Четверта складова - це все те, що пов'язане з засвоєнням даного конкретного академічного предмету.

Оскільки розвиток вольових компетенцій, як ми вже про це згадували, не можливий без задіяння емоцій, то стратегія відбору змісту предметного навчання має бути скерована в бік інтеграції позитивних душевних переживань з розумовою діяльністю дитини.

Ініціювання потрібних позитивних емоцій здійснюється за рахунок виокремлення для кожного учня його улюбленого предмету (чи групи предметів). Той предмет, який є небажаним для засвоєння потрібно інтегрувати з улюбленою справою. За цих умов улюблений предмет виступає засобом пізнання всіх інших шкільних дисциплін.

Досвід наш та інших вчителів, які працюють за Комбінованою системою М.П. Гузика, переконливо довів, що наші інтегровані персоналізовані програми надзвичайно ефективні для виховання всіх ключових компетенцій дітей, включаючи і вольові.

Чому предметне навчання ми поставили на останнє четверте місце у формуванні вольових компетенцій учнів? Чи не означає це те, що ми нехтуємо цією головною складовою навчально-пізнавальної діяльності дитини на уроці та поза ним?

Відповідь на ці запитання стає зрозумілою, якщо збагнути той факт, що у центр нашої уваги ми поклали педагогічні дії, які найкращим чином дозволяють відкрити, реалізувати на практиці та динамічно розвивати природний талант дитини. Це - абсолютно новий підхід до визначення кінцевої мети будь-якого педагогічного дійства, яке відбувається як на мікро- (урок) та і на макрорівнях (здобуття відповідних рівнів освіти). За цих умов особистісні кількісні і якісні характеристики є пріоритетними. Але для того щоб їх ефективно формувати, треба обов'язково помістити їх у змістовний компонент навчально-пізнавальної діяльності.

А для чого тоді потрібне предметне навчання, можна запитати?

- Воно потрібно тільки як засіб, завдяки майстерному застосуванню якого саме і досягається вирішення головної мети шкільної освіти – виявлення, реалізації і динамічного розвитку таланту дитини.

Чи не призводить це до зниження якості предметних знань, навичок і умінь?

- Ні, не призводить. Навпаки, багаторічний досвід наш і чисельної кількості шкіл і вчителів, підтвердив значне підвищення ефективності саме з предметного навчання дітей.

Це пояснюється тим, що предметні знання, навички й уміння в ситуації, коли вони стають засобами розвитку особистості, формування її життєвих компетенцій, а також засвоєння нею прийомів, способів і методів самоосвіти (учіння) і критичного мислення сприймаються дитиною через практику. За цих умов стовідсотково спрацьовують потужні внутрішні мотиви, які ініціюють розумінням практичної доцільності і власної корисливості академічних знань. Коли дитина на уроці не зазубрює йому незрозумілі правила, формули, дати,

наукові явища і події, як це робиться в традиційних школах, а з ентузіазмом демонструє свій неповторний талант, то її переповнюють позитивні емоції. Саме вони спонукають її до того, щоб найкращим чином скористатися з тих академічних, предметних засобів, якими вона володіє найкраще, чи ще не достатньо. Якщо розвиток особистості дитини, що відбувається у тому змісті і тих формах, які опікуються її талантом, займає центральне місце у навчально-виховному процесі, то це підсилює її впевненість у власних силах і сприяє формуванню позитивної самооцінки.

І нарешті, щодо поєднання процесів формування вмінь самостійно навчатися та продуктивно і критично мислити, відмітимо наступне.

Уміння вчитися є чи найбільш актуальною проблемою сучасної школи. Але на практиці, на жаль, це - поки що красиве і гучне сучасне гасло. Воно дуже важко сприймається традиційними педагогами і нівелюється різними псевдоноваціями, які ідуть із-за кордону України. Коли всі ці так звані інтерактивні методи навчання накладаються на залізобетонну структуру традиційного і поширенішого у нас уроку, на якому з дня в день відповіді декількох учнів коло дошки змінюються двадцяти – тридцяти хвилинним поясненням нової порції матеріалу і задаванням обов'язкових домашніх завдань, від уміння вчителя залишається тільки назва. Це ж саме виходить із інтегративними технологіями і техніками.

Але ж ми маємо пам'ятати, що сучасний світ вимагатиме від нашої дитини абсолютно іншого. Це аж ні як не відтворення змісту шкільних програм і підручників. *Наші випускники потраплять у ситуацію, коли, перш за все, від них вимагається правильно і ефективно розпоряджатися власним талантом. Дитина має навчитися вигідно його продати, щоб жити і розвиватися.* Вона має витримувати той опір, який будуть здійснювати проти неї чисельні конкуренти. Саме тому їй потрібна сильна воля, висока мобільність і пристосованість розуму до таких умов її життя, що постійно ускладнюються. Для цього вона повинна бути творчою, впевненою в своїх власних силах, передбачливою і активною.

Ми довели у своїй практиці, що коли предметний зміст інтегрується з конкретним талантом дитини, то вона значно краще розуміє глобальне їх значення і конкретне використання.

Подано до редакції 28.03.12
